

Direct naar de inhoud

> Diversen

Tegoeden Tweede Wereldoorlog

>Terug naar overzicht

Archieven

Archief Philip Staal

- Archieven in Nederland en Duitsland
- MEMO Wiedergutmachungsarchieven in Duitsland

Archieven in Nederland en Duitsland

Een goed overzicht van de verschillende archieven wordt gegeven in de Onderzoekgids archieven joodse oorlogsgetroffenen, verkrijgbaar bij het Nationaal Archief, ISBN 90-800958-5-0. Belangrijke archiefbewaarplaatsen zijn naast het Ministerie van Financiën:

- het Nationaal Archief
- het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie
- Stichting Joods Maatschappelijk Werk (JOKOS)

In Berlijn zijn eind 1998 door het Algemeen Rijksarchief (ARA), nu Nationaal Archief, enkele archieven aangetroffen die een rol hebben gespeeld bij de door Nederland toentertijd in het kader van de zogeheten Wiedergutmachung ingediende claims voor materiële schadevergoeding (CADSU I). Door het ARA en Financiën zijn in samenspraak met Buitenlandse Zaken besprekingen in Berlijn gevoerd met de Wiedergutmachungsämter (de rechterlijk instantie toentertijd belast met de al dan niet toekenning van schadevergoedingen) en de Oberfinanzdirection (belast met betaling van de toegekende schadevergoedingen). Aan Duitse zijde heeft men zich in principe bereid getoond mee te werken aan Nederlandse verzoeken tot informatie. Hierbij zal het ARA zowel aan Nederlandse zijde als voor de Duitse instanties het centrale aanspreekpunt vormen.

Ook is contact opgenomen met het Bundesarchiv in Berlijn waar het archief "Feindvermögen" berust. Het archief van de Deutsche Revisions- und Treuhandgesellschaft maakt hier deel van uit. In dit archief zit informatie over door de Duitse bezetter van Nederlandse bedrijven geroofde tegoeden en naar Duitsland overgebrachte bezittingen. Het ARA overlegt met de Duitse instanties over het voor Nederland toegankelijk maken van dit archief. Het ARA overlegt met de Duitse instanties over overbrenging naar Nederland van dit archief.

MEMO Wiedergutmachungsarchieven in Duitsland

MEMO Wiedergutmachungsarchieven in Duitsland, voor zover betrekking hebbend op Nederlandse in het kader van de BrÜG bij Duitsland ingediende claims, oktober 1999.

1. Inleiding

In het verlengde van het door de commissie-Kordes verrichte onderzoek, is door de heer H.A.J. van Schie van het Algemeen Rijksarchief (ARA) gekeken in archieven in Duitsland met betrekking tot Nederlandse claims die zijn ingediend bij Duitsland in het kader van de zg. Wiedergutmachung in het bijzonder de Bundesrückerstattungsgesetz (BrÜG). In Duitsland (Berlijn) zijn bij een aantal overheidsinstanties archiefbescheiden aangetroffen betreffende destijds vanuit Nederland bij Duitsland ingediende BrÜG-claims. Het betreft hier overigens binnen de kring van onderzoekers bekende archieven. Zo heeft het RIOD (A.J. van der Leeuw) een belangrijke rol gespeeld bij de vaak moeizame bewijsvoering ten aanzien van met name het Geltungsbereich (roof van goederen en overbrenging ervan naar West-Duitsland of Berlijn). De Duitse archieven bieden t.o.v. het in Nederland aanwezige archiefmateriaal met name aanvullende informatie ten aanzien van de Liro (L)-claims en Wertpapier(W-)claims. De betekenis van deze archieven is vooral gelegen in de beantwoording van mogelijke vragen uit het publiek.

In dit memo wordt kort ingegaan op de inhoud van de betreffende Duitse archieven.

2. Wiedergutmachung

Alvorens de archieven te beschrijven, is het nuttig om het Duitse systeem van de Wiedergutmachung zeer beknopt uiteen te zetten. Door de Bondsrepubliek werden regels vastgesteld voor de vergoeding wegens materiële en immateriële oorlogsschade. Deze wetten waren aanvankelijk uitsluitend van toepassing op (vroegere) Duitse ingezetenen en/of in Duitsland aanwezige vermogensbestanddelen. Bij latere wetten en wetswijzigingen is de werkingsfeer steeds verder uitgebreid.

Het Bundesrückerstattungsgesetz (BrüG) van 1957 was bedoeld als het sluitstuk van de vergoeding van materiële vervolgingschade. De behandeling van claims (Anträge) had het karakter van een rechtszaak. De eiser diende bij een der regionale Wiedergutmachungsämter (WGÄ) een claim in tegen het Duitse Rijk, dat werd vertegenwoordigd door de Bundesminister der Finanzen. In Berlin heeft de minister zich weer laten vertegenwoordigen door de Senator für Finanzen in Berlin, Sondervermögens- und Bauverwaltung beim Landesfinanzamt (SVV), waarvan de rechtsopvolger de Oberfinanzdirektion (OFD) Berlin is. Berlijn was ook de plaats waar de meeste buitenlandse eisers hun claim moesten indienen. Indien de claim van de eiser door de vertegenwoordiger van het Duitse Rijk, i.c. de SVV, werd geaccepteerd, bekrachtigden de WGÄ de overeenkomst in een zgn. Verhandlungsniederschrift, waarin het uit te keren bedrag was vermeld. De SVV ging tot uitkering over na opmaking van een zgn. Bescheid. Indien de eiser en de SVV niet tot overeenstemming kwamen, mochten de WGÄ geen beslissing nemen, maar moest de zaak aanhangig worden gemaakt bij een Wiedergutmachungskammer (WGK) van het Landgericht. Deze oordeelde in eerste instantie, waarna in Berlijn beroep openstond bij het Kammergericht (KG) en ten slotte bij het Oberste Rückerstattungsgericht (ORG) te Berlijn. Het ORG was een geallieerde instantie, waaraan ook buitenlandse rechters verbonden waren. Het was in zijn laatste jaren competent voor de gehele Bondsrepubliek en Berlijn en heeft zichzelf opgeheven in 1990, direct na de Wiedervereinigung. De laatste nog aanhangige zaken zijn overgegaan op de Bundesgerichtshof in Karlsruhe.

In de jaren 1958-1966 bestonden er twee Oberste Rückerstattungsgerichte, nl. in Herford en in Berlijn. Herford was competent voor de vroegere Franse, Britse en Amerikaanse zones, waartoe het in drie Senaten was ingedeeld, die in de plaats waren gekomen van de eerder in die zones bestaan hebbende hoogste Rückerstattungsrechtbanken. Het ORG in Berlijn was competent voor de aldaar aanhangig gemaakte zaken. Na de afkondiging van het BRÜG waren dat de meeste. Ten slotte heeft het ORG te Berlijn destijds de zaken uit Herford overgenomen.

3. Sammelverfahren

De Nederlandse claims zijn toendertijd voor het overgrote gedeelte behandeld als onderdeel van een zgn. Sammelverfahren. Van een Sammelverfahren was sprake indien een groot aantal individuele claims gezamenlijk was ingediend en op gelijke wijze werd behandeld. De grotere Sammelverfahren hadden betrekking op ca. 29.000 M(öbel- of huisraad)claims, ruim 10.000 L(iro-goederen)claims resp. ruim 2.500 W(ertpapier- of effecten)claims. De kleinere Sammelverfahren betroffen de series S(perr-Diamanten) met 520 claims, D(iamanten aus geschäftlichen Lagern I-IV) met 174 claims, Belga met 10 claims voor 5.200 effecten, alsmede een aantal claims, ingekomen na de indieningstermijn, welke alsnog in behandeling zijn genomen na aanvulling van het BRÜG van 1964, en wel de HF(Härtefälle)-JOKOS met 1.885 claims, HF(Härtefälle)-Sico met ca. 1.100 claims en de LV-(Lippmann-Verschiedenes) met ca. 360 claims.

Deze Sammelverfahren zijn door verschillende Nederlandse instellingen ingediend en behandeld. De M-claims zijn ingediend door de Stichting JOKOS, de L-claims door de LVVS, de W-claim door de Commissie Rechtsherstel Buitenlandse Effecten, de Belga-claims door de N.V. Belga, de S-claims door de Stichting Sieraden-Comité, de D-claims door de Vereniging Beurs voor de Diamanthatel, de HF- en de LV-claims door de Stichting JOKOS en het Sieraden-Comité. De uitvoering en later de uitbetaling van de Duitse schadeuitkeringen lag in handen van het Centraal Afwikkelingsbureau Duitse Schadeuitkeringen (CADSU), het Sieraden-Comité en ten slotte het Agentschap van het Ministerie van Financiën.

4. Betekenis Duitse archieven

In het Landesarchiv Berlin(Archiv für Wiedergutmachungssachen), de OFD en de WGÄ in Berlijn zijn vooral interessante archiefbescheiden aangetroffen betreffende individuele BrüG-claims inzake kostbaarheden en sieraden, te weten de L-claims (wegens bij Liro ingeleverde goederen) en de W-claims (wegens verlies buitenlandse effecten). Juist voor dit type vermogensbestanddelen bestaat in Nederland veel belangstelling. De gegevens betreffende de hierop betrekking hebbende BrüG-claims zijn in Nederland echter niet meer aanwezig of zeer moeizaam te achterhalen.

In de bovengenoemde archiefbescheiden is de volgende informatie te vinden:

Gegevens over de voorwerpen die bij Liro zijn ingeleverd, voor zover ze in het Geltungsbereich zijn terecht gekomen: opgaven van de categorie der voorwerpen (b.v. Silber, Gold, Uhren), de namen van de koper(s), de totaalwaarde per koper, het totaalbedrag der schade, en het bedrag in DM dat is uitgekeerd. Deze gegevens zijn rechtstreeks ontleend aan de Liro-kaarten.

Gegevens over buitenlandse effecten, die bij Liro zijn ingeleverd of anderszins aan joden zijn ontnomen, voor zover ze in het Geltungsbereich zijn terecht gekomen: naam van het effectenfonds onder codenummer, nominale waarde, aantal, verwijzing naar de vermelding op de lijsten ('telefoonboeken'), het bedrag der schade per fonds, en het totaalbedrag in DM dat is uitgekeerd.

Gegevens over de samenhang van de diverse claims via het kaartstelsel: men kan hierin zien welke claims, naast b.v. de meubelclaim nog meer zijn ingediend per oorlogsgetroffene. Gegevens over de vererving: per oorlogsgetroffene is vermeld wie de erfgenaam of erfgenamen waren.

5. Verdere procedure

De aanwezigheid in Duitsland van genoemde archieven leidt tot verzoeken om inlichtingen, zowel van de kant van burgers als van de kant van onderzoekers. Gelet op de aard van de aangetroffen archiefbescheiden (L- en W-claims) zijn met name met het Centraal Joods Meldpunt Oorlogsclaims hierover nadere afspraken gemaakt. De verzoeken worden in Duitsland behandeld nadat deze verzoeken vanuit Nederland centraal door het ARA worden verzameld, zo nodig worden bewerkt en vervolgens worden doorgeleid naar de betreffende Duitse instantie. Het ARA fungeert dus als aanspreekpunt.